

Seznam skladeb a zvukových ukázek využitých v rámci projektu Dotkni se 20. století!

1)

Název: Píseň o kempu

Interpret: BRONTOSAURĚ

Autor: NEDVĚD, Jan

Album: Na kameni kámen (Panton 1986)

Období: Normalizace

Píseň o kempu skupiny Brontosauři může dnes znít jen jako jedna z mnoha trampských písní dua bratří Nedvědů, ve své době ale nesla specifický význam. Reaguje totiž na hromadnou akci, při které byly v režii StB vyhozeny do povětří, vypáleny a zbourány na Brdech desítky trampských srubů a tábořišť.

Trampské hnutí patřilo ve 20. století k nejvýznamnějším českým subkulturám, zároveň se ale pro svou neorganizovanost, svobodomyšlnost a v případě komunistického režimu i západní inspiraci leckdy netěšilo přízni úřadů. Během normalizace se pohybovalo na hranici „šedé zóny“. Trampové sice většinou nebyli politicky aktivní, zároveň je ale nešlo zcela začlenit do organizací, které měla komunistická strana pod kontrolou. Stát sice například povoloval některé festivaly a koncerty trampské hudby, běžní neorganizovaní trampové, kteří vyráželi na vandry do lesů, ale bývali šikanováni – SNB například často na nádražích zabavovala nože a Ameriku připomínajících oděvní prvky, docházelo i k zákazům pořádání trampských potlachů nebo postihování vydavatelů nepolitických trampských samizdatů. Likvidační akce, na kterou píseň odkazuje, proběhla v zimě 1977 a postihla jednu z tradičních trampských oblastí, kam se jezdilo už od doby 1. republiky. Zničené sruby byly sice často černými stavbami, svému okolí ale neškodily a často vznikaly například se souhlasem hajného. „Velká dynamitová show“ z roku 1977 byla oproti tomu k přírodě necitlivou demonstrací síly a snahou omezit formy sdružování lidí, které nebylo možné dostat pod kontrolu.

Píseň o kempu o problému hovoří nepřímou a trochu zastřenou, přímou kritiku by komunistický režim netoleroval. Trampové jí ale rozuměli a při jejím zpěvu bývalo zvykem vstávat – podobně, jako se vstává při trampské hymně – a uctít tak památku zničených tábořišť.

Každej má tichej kout kam chodívá, když toulavý boty z kůže vyloví. /Každej má tichej kout co zakrývá /smutek, pláč a kupu hloupejch starostí. – Trampské hnutí bylo především romantickým, únikovým způsobem trávení volného času. Tvořilo tak jeden z paralelních světů, ve kterých se jedinec mohl vzdálit od všedních problémů a stát se součástí svobodomyšlnějšího, rovnostářského společenství postaveného na přátelství.

Měl tisíc krás a tisíc kouzel hezkejch chvíl, / však jenom pro ty co mu říkali horskej kemp. – Tento verš je poznamenán cenzurou – původně se zde místo *horskkej kemp* zpívalo *brdskej kemp*, takto přímý odkaz na popisované události ale nemohl projít oficiálními schvalovacími procedurami na koncertech a při vydání desky.

Jednou zrána zmizel náhle a co nadělaš, / někdo má rád a někdo nemá, však to znáš – I když mezi trampy působili lidé zapojení do disentu, hnutí je apolitické a nešlo do přímého střetu s režimem. Představa nějakých protestů nebo demonstrací proti akci z roku 1977 nebyla reálná a byly by snadno potlačeny, nechuť k režimu se projevovala spíše verbálně a snahou najít si vlastní svobodný prostor, kam nedosáhne.

2)

Název: Proč ti můžu pomoci

Interpret: ČP. 8

Autor: JEŽEK, Jaroslav ml.

Album: Čerstvý vzduch (Indies Records 2001)

Období: Normalizace

Čp. 8 byla mladá karlovarská hudební skupina činná v 80. letech 20. století. Svým originálním projevem, který stál zejména na hudební a básnické tvorbě Jára Ježka (synovce skladatele Jaroslava Ježka), zaujala veřejnost poprvé na populárním folkovém festivalu Porta v roce 1981. V následujících letech získala několik ocenění, zanedlouho po smrti J. Ježka roku 1985 však zanikla. Je možné považovat ji za jednu z významných hudebních skupin, které v té době tlumočily pocity mladé generace, aniž by přitom patřily k politicky angažované větvi českého folku.

Píseň Čp. 8 zaujme silnou tvůrčí energii nevyčleptelně nemocného Jára Ježka a poetickým jazykem, který se snaží o vyjádření osobních pocitů z nejosobnějších vztahů i z života v širší lidské společnosti. Odkazy na dobovou realitu jsou povětšinou nepřímé a tvoří jen jednu z rovin textu, zato jsou však autentické a je z nich možné vyčíst, jak se řada mladých v této době cítila.

Myslíte, že víte, jak je nám / Připravujete nás pro život a neučíte žít / učili jste nás poslouchat a neučili dívat – Za komunistického režimu sice existovala řada organizací pro práci s mládeží (Pionýr, ČSM...), sociální nastavení společnosti bylo ale svým způsobem silně konzervativní a režim byl někdy i označován za gerontokracii – „vládu starých“. Společnost tíhla k udržování sebe sama v nezměněném stavu. Mládež

oproti tomu často silně pociťovala omezené možnosti vlastní seberealizace a snahu zástupců starších generací „začlenit ji do procesu“. Generační revolta se tak přirozeně spojovala s odporem k nesvobodě a společenskému zřízení.

Zvyšujete populaci a děčáky jsou plný - Státní plánování se promítalo i do populační politiky. To sice není specifikum autoritářských režimů - i současné státy používají například různé úlevy pro rodiny - z textu písně je ale patrná nelibost vůči tomu, že může být lidský jedinec v rámci centrálního plánování stavěn na roveň například výkonu průmyslu, který je rovněž třeba zvýšit, že je v obou případech používán stejný odosobněný jazyk, aniž by se dále někdo příliš zajímal o spokojenost a kvalitu života těchto mladých lidí. Verš je patrně také připomínkou silné populační vlny tzv. „Husákových dětí“ ze 70. let, jejíž vznik byl podpořen úlevami pro mladé rodiny, a problémů spojených s kolísavou kvalitou ústavní péče v Československu.

Držíte kontrolu co a jak a kde s kým děláme / připravujete nám budoucnost, kdo kontroluje vás - Autoritářský režim postavený na plánovaném hospodářství a policejní kontrole obyvatelstva potřeboval mít o svých občanech přehled. Neoficiální aktivity vzbuzovaly podezření, na každého byly vedeny kádrové složky shrnující mimo jiné politickou spolehlivost. Na druhou stranu přes existenci řady formálních pravidel existoval prostor pro jejich obcházení, vykládání paragrafů podle momentální potřeby a zvláště - zatímco režim mohl občany kontrolovat, opačně to šlo výrazně obtížněji.

Křičíte „pokrok“ a v dálce zvonky bijí na poplach / kde malý ptáček sedl, aby už více nevlétl / pod kytku která svůj modrý koktail z nebe dopila - V 80. letech posiloval v Československu význam ekologických hnutí. Existovaly oficiální spolky zaměřené na ochranu přírody (hnutí Brontosaurus), docházelo ale (zejména v severních Čechách) i k demonstracím proti zanedbávání životního prostředí, které vedlo k měřitelným škodám na zdraví lidí (astma, rakovina) i na přírodním prostředí (znečištění, vymírání lesních porostů vlivem kyslených dešťů). Mírná kritika konkrétních problémů byla v rámci perestrojky režimem tolerována, stát ale nadále preferoval těžký průmysl, měřil svou úspěšnost v tunách vytěženého uhlí a ignoroval externalitu, takže k pokusům o systémové řešení ekologických problémů došlo ve větší míře až po roce 1989.

3)

Název: Pocta astronautovi

Interpret: BROM, Gustav

Autor: HNILÍČKA, Jaromír; PÁČL, Pavel

Album: Zpívá (nejen) Gustav Brom (Supraphon 2012)

Období: 60. léta

Jedním z výrazných projevů soupeření mezi Spojenými státy a Sovětským svazem se po 2. světové válce stal vesmírný program. Oproti jiným prvkům studené války, jakými byly například konflikty v zemích třetího světa, podpora diktátorských režimů a jaderné zbrojení, šlo o aktivitu, kterou lze hodnotit výrazně pozitivněji. Dobývání vesmíru mělo sice rovněž silný vojenský význam, zároveň ale nabízelo pro lidstvo naději do budoucna a výrazně přispělo k rozvoji techniky, která pak zlepšovala lidské životy i na Zemi.

Právě sovětský vesmírný program byl zpočátku, alespoň co do překonání různých met, úspěšnější - SSSR vypustil v roce 1957 první umělou oběžnici Země - Sputnika dostal na oběžnou dráhu první zvíře (pes Lajka). *Pocta astronautovi* byla složena v roce 1961 ku příležitosti letu sovětského kosmonauta Jurije Gagarina, prvního člověka ve vesmíru. Je sice možné hodnotit ji jako píseň lehce propagandistickou, nadšení z nastávající éry kosmických letů bylo ale povětšinou autentické na obou stranách železné opony.

Celý svět slyšel tu zprávu TASSu - TASS: Tisková agentura Sovětského svazu

celý svět vyskočil od rozhlasu - V roce 1961 byl dosud převažujícím masovým médiem rozhlas, pomalu ale nastupovala i televize. V době Gagarinova letu měl televizní přijímač u nás už 1 milion lidí. Přistání na Měsíci v roce 1969 už bylo možné sledovat v přímém přenosu.

Vyřídte prosím na Měsíci - Gagarin se při svém letu pohyboval pouze po oběžné dráze Země, jeho let však definitivně potvrdil, že dopravit člověka do Vesmíru a bezpečně zase přistát je možné. Zvláštní výzvu představoval sovětský úspěch pro Spojené státy americké. Ještě v květnu téhož roku proto vyhlásil americký prezident John Fitzgerald Kennedy cíl do deseti let stanout na Měsíci a úspěšně se vrátit zpět. Toho se podařilo dosáhnout v roce 1969 letem Apolla 11.

vyřídte mezi hvězdami - Očekávání, která lidé upínali k vesmírným letům, byla velká. Ačkoli ale bylo do konce 20. století dosaženo významných úspěchů v poznávání Vesmíru, kolonie na Měsíci a planetách Sluneční soustavy, které často předvíдалa dobová literatura, nevznikly, o podstatně náročnějších mezihvězdných cestách ani nemluvě. K největším dosavadním úspěchům patří zřízení stálé vědecké základny na oběžné dráze Země v podobě Mezinárodní vesmírné stanice (ISS) a průzkum Sluneční soustavy prostřednictvím částečně automatizovaných sond (např. mise Voyager, Venera, Cassini-Huygens, Spirit a Opportunity). Na oběžnou dráhu jsou také umístěny vědecké observatoře ovládané ze země (Hubblův teleskop, rentgenová observatoř Chandra) sloužící k pozorování vzdáleného vesmíru bez omezení pozemskou atmosférou a celá řada telekomunikačních, vědeckých a vojenských satelitů. Hlavním problémem, který dosud brání lidstvu v rozsáhlejší kolonizaci Sluneční soustavy jsou vysoká ekonomická nákladnost dopravy hmoty ven z gravitační studny Země a negativní účinky dlouhodobého pobytu ve vesmíru na lidské zdraví.

4)

Název: Hitler Has Only Got One Ball

Interpret: anonym

Autor: HORNTIP Jack (autor záznamu)

Album: Jack Horntip Collection (online knihovna na www.horntip.com)

Období: 2. světová válka

Ukázka představuje autentický záznam populárního posměšného popěvku, který byl oblíbený mezi anglicky hovořícími spojeneckými vojáky za 2. světové války. Charakterizují ji lehce obhroublý tón a humorné zástupců nacistického režimu. Jde o typickou ukázkou soudobého vojenského folklóru, který svým způsobem také pomáhal lidem vyrovnat se krizovými situacemi. Autor písně není s jistotou znám (uvažuje se o britském publicistovi Tobym Tobym O'Brienovi), existovala v celé řadě variant a vychází z nepotvrzené dobové fámy, podle které měl Hitler pouze jedno varle. Kromě posměšných popěvků tvořily další významnou část válečného humorně laděného folklóru i anekdoty. Je jedním z charakteristických rysů totalitních režimů, že podobné sebezlehčování nestrpěly (vyprávění politických vtipů mohlo vést až k uvěznění či trestu smrti) a jejich pokusy využít humor v propagandě se zpravidla mýjely s účinkem.

Plné znění:

Hitler has only got one ball,

Göring has two but very small,

Himmler is somewhat sim'lar,

But poor Goebbels has no balls at all.

Překlad:

Hitler má kouli jedinou

Göring dvě, ale malý jsou

Himmler ten osud sdílel

A chudák Goebbels nemá žádnou svou.

Zpívá se na melodii písně Colonel Bogey March proslavené později například i filmem Most přes řeku Kwai.

5)

Název: Tak máme, co jsme chtěli

Interpret: HOBONES

Autor: RYVOLA, Jiří Wabi; RYVOLA, Mirko Miki

Album: záznam živého vystoupení, bez uvedení data

Období: Normalizace

Bratři Wabi (Jiří) a Miki (Mirko) Ryvolové patří spolu se svou skupinou Hoboes k významným zástupcům moderní trampské hudby, která se začala rozvíjet v 60. letech 20. století. Jejich písně jako například Bedna vod whisky, Mrtvej vlak, Hejno vran nebo Zvláštní znamení touha se dodnes zpívají nejen u trampských táboráků. Uvedená píseň patří k těm méně známým a nevyšla na žádné oficiálně vydané desce, záznam pochází pravděpodobně z živého, možná neveřejného koncertu a představuje svým ironickým tónem a satirickým parodováním obvyklých frází typických pro normalizační Československo trochu jinou, než čistě trampsky romantickou polohu jejich tvorby.

Teď už dávno máme, co jsme chtěli / do rachoty jdeme zvesela - Odkaz na známou komunistickou píseň *Budujeme* (1953, text František Halas), jejíž začátek zní: *Teď když máme, co jsme chtěli / do rachoty zvesela! / Ať těm, kteří za nás mřeli / žádný hanbu nedělá. / Vyhrňme si rukávy / když se kola zastaví, hej rup! Hola hej! Hej rup! / Hola hej! Do práce se dej!*

kádrově je na tom velmi zle - Pojem „kádrování“ byl nerozlučně spjat s pracovním zařazením jedince a hodnocením jeho politické spolehlivosti. Označoval sběr a vyhodnocování dat o jeho pracovním výkonu a postoji k socialistickému zřízení. Základ kádrových materiálů přiřazených každému jednotlivci tvořily posudky od pedagogů a nadřízených, vlastní sebehodnocení a záznamy o prohrěšcích a politické aktivitě. Kádrové posudky ovlivňovaly to, jakého postavení mohl jedinec dosáhnout, negativně mohly být posuzována například i malá politická anagžovanost, náboženské vyznání nebo existence příbuzných s negativním ostojem k tehdejšímu režimu.

ze soutěže úplně nám vypad - Odkaz na oficiálně podporované socialistické soutěžení rozšířené v rámci dělnických profesí. Jednotlivé pracovní kolektivy spolu každoročně soutěžily o titul Brigáda socialistické práce, úspěch byl odměňován medailí a drobnými zaměstnaneckými výhodami. Hnutí BSP navazovalo na jiné podobné komunistické přebory v překonávání pracovních norem, jakými se vyznačovalo například dřívější Stachanovské hnutí. Účast v BSP se také pozitivně promítala do kádrových materiálů.

k soudružkám se chová oplzle - slovo „soudruh“ (rusky *tovarišč*, anglicky *comrade*, německy *Genosse*) bylo původně významově neutrálním označením kolegy, přítele, druha ve zbrani či člověka, který sdílí stejný úděl a poslání. Hojně bylo od konce 18. století využíváno zejména levicí - částí francouzských revolucionářů (*comrade*), sociálními demokraty, komunisty a různými dalšími dělnickými hnutími; své

varianty tohoto termínu měli i nacisté a fašisté. Práve totalitní režimy 20. století slovo *soudruh* výrazně zdiskreditovaly, v normalizačním Československu už bylo čistě formálním oslovením, které mělo nahrazovat slovo „pan“ nebo „paní“ a jehož používání bylo ve služebním styku povinné. V běžné mluvě dosáhlo postupně až pejorativního nádechu („Přijela nějaká *soudružka* z Národního výboru a začala nám dělat problémy“.)

Do emběčka vmontoval si bednu a v ní krz vrátnici nosil cajk - Emběčko bylo lidové označení rozšířeného automobilu Škoda 1000MB. V podnicích v socialistickém vlastnictví, které oficiálně patřily celému národu, bylo poměrně častým jevem rozkrádání nástrojů a materiálů omlouvané slovy jako „Kdo nekrade, okrádá rodinu“. Drobné krádeže na pracovišti byly řadou lidí považovány za něco v podstatě normálního, za brání si svého dílu ze „společného“ vlastnictví nebo dokonce za formu odporu proti „těm nahoře“. V podstatě šlo ale vždy jen o vlastní materiální prospěch.

imperialistický vrazi - Odkazna častou propagandistickou floskuli používanou zejména při kritice válečných aktivit západních států. Řada válečných sporů, kterými Sovětský svaz a USA v zastoupení řešily rozsah svých sfér vlivu, byla oboustranně problematická (např. válka ve Vietnamu). Vlastní propagandistickou tvorbu včetně emočně vyrocených frází označujících nepřítele měly všechny zapojené státy, v sovětském bloku ale nebyla na rozdíl od západních zemí tolerována kritika namířená dovnitř. Dobře patrné je to například na existenci mezinárodního mírového hnutí, které bylo komunisty podporováno, pořádalo-li demonstrace proti americké politice, ale postihováno snažilo-li se upozornit například na sovětskou vojenskou agresi nebo rozmístování jaderných střel na našem území.

kde všichni máme stejně dlouhý kníry, televize, šlajfky, ledničky - Společnost socialistického Československa byla sociálně poměrně nivelizovaná, stát se také alespoň formálně snažil garantovat stejnou životní úroveň pro všechny. Existovali sice lidé, které jemožně označit za bohaté a chudé, rozdíly nebyly ale tak výrazné jako dnes a nebyly příliš zdůrazňovány. Existoval také silný tlak na přizpůsobení se, vyhraněné individuality, které měly jinou než oficiálně preferovanou představu o vlastním životě, se často dostávaly s režimem do konfliktu, a i když zpočátku nemuselo jít o politicky vyhraněné jedince, tlak na změnu „nevhodného“ životního stylu z nich činil vyhraněnější odpůrce režimu. Typickým příkladem je tažení proti alternativní kultuře zastoupené procesem proti skupině *Plastic People of the Universe* nebo stříháním vlasů „máničkám“. Poměrně stejnorodé bylo také vybavení domácností - na trhu bylo obecně méně typů výrobků, ze kterých bylo možné vybírat.

Ein Kessel Buntes - Východoněmecká televizní kabaretní šou vysílaná od roku 1972, symbol pokleslé, intelektuálně nenáročné a nekonfliktní zábavy.

Na chalupě motorovou pilu a nosej státem uznávanéj dres - Často se lze setkat s takovou interpretací normalizačního režimu, podle které šlo v podstatě o vnučenou neformální dohodu státu s občany - pokud se občané nebudou angažovat v politice, budou moci nerušeně konzumovat materiální výhody a sociální jistoty. Komunistů věřících skutečně ve vítězství revoluce zejména po sovětské invazi v roce 1968 výrazně ubylo, členství ve straně bylo především krokem k lepšímu kariéernímu postavení. Celý model měl ale řadu nedostatků i v oné „materiální“ rovině - zvýhodňování komunistů oproti nestraníkům narušovalo fráze o stejných příležitostech pro všechny a západní ekonomický „kapitalistický“ model vedl přes všechny své nedostatky nakonec k větší prosperitě, než méně efektivní socialistické hospodářství.

V panelákách vokna veliký - 70. a 80. léta 20. století byla obdobím výstavby rozsáhlých panelových sídlišť. Cílem bylo zajistit bydlení pro všechny, urbanisticky šlo ale často o nedomyšlené počiny, které svou anonymitou a nevhodným umístěním narušovaly přirozené mezilidské vazby a historická jádra měst. Nešlo ale pouze o specifikum východního bloku, byť zde tento model bydlení dosáhl značného rozšíření, model rozsáhlých uniformních sídlišť vychází z odkazu funkcionalistického architektonického stylu a vyskytoval se i na Západě.

západ potácí se ve stávkách - Československá média hojně upozorňovala na stávky v západních zemích, na vlastním území ale nebyly podobné projevy nesouhlasu pracujících s pracovními podmínkami tolerovány. Existovalo sice masivní odborové hnutí, účast v něm byla ale formální a omezovala se na drobné materiální výhody. Obraz dělníka bouřícího se proti socialistickému zřízení nezapadal do propagandistického obrazu světa a například existence silného polského nezávislého odborového protirežimního hnutí Solidarita jej silně narušovala.

6)

Název: Náměšť

Interpret: HUTKA, Jaroslav

Autor: HUTKA, Jaroslav

Album: Barvy českého folku - červánky duše (Reader's Digest Výběr 1999)

Období: Normalizace

Píseň *Náměšť* (též *Krásný je vzduch*) Jaroslava Hutky je ukázkou textu, který apeluje na základní lidské hodnoty a neobsahuje žádné prvoplánové politické poselství, přesto byl ale vnímán jako projev nesouhlasu s panujícími podmínkami. Byla složena jako hymna 1. Hanáckého Folk & Country Festivalu, který se měl konat v srpnu 1973 v Náměšti na Hané a byl v rámci nastupující normalizace posledním pokusem o zorganizování „svobodného“ hudebního festivalu. Tři týdny před konáním byl ale zakázán, ačkoli už bylo prodáno přes 20 tisíc lístků. Diváci, kteří se přesto dostavili, byli rozehnáni Sborem národní bezpečnosti. Píseň se přesto stala asi nejslavnějším Hutkovým dílem a v roce 1989 i jedním ze symbolů Sametové revoluce a jejího hesla, že Pravda a Láska musí zvítězit nad lží a nenávistí.

7)

Název: Emigrace

Interpret: HUTKA, Jaroslav; HLADÍK, Radim

Autor: HUTKA, Jaroslav

Album: Pravděpodobné vzdálenosti (Ultravox 1994)

Období: Normalizace

České země prodělaly v průběhu 20. století tři velké emigrační vlny spojené s nástupem totalitních ideologií - po letech 1938, 1948 a 1968. Důvody emigrace byly různé - sebezáchova, touha po svobodě a možnosti seberealizace i touha po západním životním stylu. K nárůstu počtu emigrantů docházelo zpravidla ihned po zlomových událostech, jako byly nacistická invaze, komunistický puč nebo invaze vojsk Varšavské smlouvy. S tím, jak se totalitní režimy následně utužovaly, se vycestování stávalo obtížnějším a řada lidí volila dramatické a zoufalé cesty, jak se dostat za hranice, které byly čím dál tím lépe stráženy. Byly využívány služby převaděčů, lidé se nevraceli z ciziny, pokud se jim do ní podařilo legálně dostat, překonávali hranici prostřednictvím improvizovaných technických prostředků nebo lstí, případně volili okliku přes socialistické státy s méně přísným režimem, typicky Jugoslávii. Neměli-li ale v zahraničí příbuzné nebo přátele, bylo často obtížné se v novém prostředí i přes podporu humanitárních organizací uchytil. Někteří z emigrantů se později, ať už z ekonomických nebo osobních důvodů, vraceli zpátky, čehož využívala komunistická propaganda. Neznámějším je v tomto ohledu asi případ Karla Gotta v roce 1971. Zároveň ale v zahraničí vznikaly exulantské spolky včetně vydavatelství soustředících se na publikaci děl v Československu zakázaných autorů, z nichž nejznámější provozovali manželé Škvorečtí.

Z pohledu komunistického režimu neměl žádný občan důvod chtít žít jinde a emigranti byli prezentováni jako hlupáci, zaprodanci západních tajných služeb a odrodilci. Přesto ale zároveň StB některé nepohodlné lidi k emigraci setrvalou šikanou kombinovanou s nabídkami snadného vyřízení formalit přímo nutila, vystěhování kritiků režimu bylo konkrétně obsahem akce Asanace zaměřené na přelomu 70. a 80. let na signatáře Charty 77. Celkem bylo takto vyhnáno 280 lidí, včetně písničkáře Jarovala Hutky, jehož píseň prezentovaná v ukázkě odráží tápání emigranta odříznutého od prostředí, které mu bylo vlastní, a autentickou touhu po domově.

V období 1948-1968 emigrovalo z Československa celkem asi 150 000 osob, po roce 1968 přibližně 80 000.

8)

Název: Dopis Svobodné Evropě

Interpret: LAUFER, Josef; skupina J. Václavka

Autor: LAUFER, Josef; MYSLÍK, Bohuslav

Album: záznam z vysílání Radia 1, původně nahráno 1976, pořízeno po r. 1989, nahrávka v té době nebyla oficiálně vydána na nosiči

Období: Normalizace

Jednou z nejbizarnějších písní 70. let 20. století je *Dopis Svobodné Evropě* Gustava Laufera. Oslavuje československého rozvědčíka Karla Minaříka, který v letech 1969-1975 působil v české redakci rádia Svobodná Evropa, kde sbíral informace o spolupracovnících a připravoval proti tomuto vysílači teroristický atentát.

Rádio Svobodná Evropa financované Spojenými státy od začátku Studené války poskytovalo alternativu k domácímu, silně ideologizovanému zpravodajství a bylo i platformou, na které se mohli angažovat umělci a publicisté v emigraci. Jeho vysílání pro jednotlivé evropské státy za železnou oponou bylo komunistickým režimům trnem v oku a Mianříkův případ není jediný, kdy se ve snaze o jeho zastavení obracely k násilí - v roce 1981 poškodil mnichovskou pobočku stanice včetně československé redakce výbuch zorganizovaný rumunskou tajnou službou za účasti legendárního teroristy Ilijče Ramiréze Sancheze zvaného Šakal. Minaříkův plán nakonec realizován nebyl, režim ho ale po návratu oslavoval jako hrdinu.

Píseň může dnes pro přehnanost použitých frází působit komicky, vůči představitelům československé emigrace byl ale její nenávislný text silně urážlivý. Pipání, které je využito mezi jednotlivými slokami jako doprovodný prvek, symbolizuje signál špiónských vysílaček.

Ztratili obličej, dolar byl důvod, po boku Goebbelsů je jim oukej - verš srovnává pracovníky Svobodné Evropy s nacistickým ministrem propagandy a odkazuje na to, že provoz Svobodné Evropy byl hrazen z amerických prostředků. Redaktory prezentuje jako prodejné amorální osoby, které jsou ochotny pro peníze udělat cokoli. Tento způsob dehonestace ideových protivníků jako „zprodanců dolaru“ byl v komunistické propagandě obvyklý.

Přidal jste blankytu do křidel míru - Sovětský blok se prezentoval jako záštita světového míru a v jeho propagandě vždy existoval silný prvek protiválečné rétoriky. Skutečná velmocenská politika Sovětského svazu se ale vojenské agresí, ať už v zastoupení nebo přímé, nevyhýbala. V souvislosti s tímto tématem a již zmíněnými atentáty na Rádio Svobodná Evropa stojí za zmínku i skutečnost, že v konfliktech Studené války byly využívány i teroristické skupiny. Výcvik zahraničních teroristů útočících na západní cíle a příslušníků sporných národně-osvobozeneckých hnutí probíhal i v Československu a v roce 1957 dokonce československá rozvědka provedla ve Francii pumový útok zaměřený na zbrždění západoevropské integrace. Na toto sporné území se ale nepouštěly jen tajné služby socialistických států - své černé operace,

v případě odhalení ústící v rozsáhlé skandály, měly i rozvědky západní.

Za konto u Lloydů - odkaz na slavnou britskou bankovní společnost

Nepleť se do veršů Kde domov můj - Navzdory deklarovanému internacionalismu dokázala propaganda komunistických států hrát i na nacionalistickou notu. V českém prostředí se to projevovalo zejména odporem vůči Němcům (s výjimkou Němců z NDR), který byl sice po 2. světové válce pochopitelný, ale byl nadále pěstován i v době, kdy již bylo Západní Německo plně demokratickým státem. Jedním z populárních „strašáků“ byli zejména „sudetoněmečtí revanšisté“. Režim byl zároveň silně podezřívavý vůči cizincům a akcentoval domácí české tradice proti zkažené západní populární kultuře. Projevovalo se to i v detailech - hudební skupiny například v některých obdobích nesměly mít anglické názvy.

vy jste náš kapitán - Rozvědčík působící v utajení byl během Studené války na obou stranách Železné opony jedním z oblíbených typů postav dobrodružných a detektivních románů. Zatímco západní svět znal například Jamese Bonda, jehož dobrodružství byla u nás k vidění i v oblasetech s příjmem zahraničních televizních stanic a na špatných kopiích vidokazet, v sovětském bloku často vystupovali jako literární hrdinové agenti bojující proti nacistům - Sovětský Maxim Isajev alias Max Otto von Stierlitz a polský Kapitán Kloss. Někdy bývá k tomuto druhu postav přiřazován i český Major Zeman, v případě tohoto seriálu šlo ale spíše než o špionážní dobrodružství o kriminální pořad s nepřiliš sofistikovanými detektivními zápletkami, který byl zaměřen na dehonestaci odpůrců režimu.

9-13)

Název: Bratříčku, zavírej vrátka

Interpret: KRYL, Karel

Autor: KRYL, Karel

Album: Karel Kryl in Boston '88 (Czechoslovak Documentation Center 1988)

Název: Rakovina

Interpret: KRYL, Karel

Autor: KRYL, Karel

Album: domácí záznam rušeného vysílání rádia Svobodná Evropa, bez udání data

Název: Zkouška dospělosti

Interpret: KRYL, Karel

Autor: KRYL, Karel

Album: Vůně (demokazeta 1985)

Název: Karel Kryl zpívá socialistické songy

Interpret: KRYL, Karel

Autor: KRYL, Karel

Album: amatérský záznam blíže neurčeného koncertu - pásmo ukázek o déce 3:40 min

Název: Ultimo březen

Interpret: KRYL, Karel

Autor: KRYL, Karel

Album: Karel Kryl in Boston '88 (Czechoslovak Documentation Center 1988)

Období: 60. léta a normalizace

Karel Kryl byl jedním z nejvýraznějších českých písničkářů 2. poloviny 20. století a autorem celé řady protestsongů a básní, které vyjadřovaly nesouhlas s nesvobodou, ale také dosahovaly značné poetické hloubky, která nebyla nutně vázána na jejich politický význam. Narodil se v roce 1944 v Kroměříži, kam se musel jeho otec-knihtiskař vystěhovat ze zabraného pohraničí, rodinnou dílnu ale už v roce 1950 znovu zlikvidovali komunisté. Mladý Karel Kryl se po krátkém koketování s keramickým řemeslem rozhodl na konci 60. let žít hudbou. Pohyboval se v okruhu lidí blízkých divadlu Semafor, jeho první deska *Bratříčku, zavírej vrátka*, vyšla v roce 1968 a byla do značné míry, reakcí na sovětskou invazi. Její titulní píseň se stala symbolem doby a připomínkou rozdrčení československého pokusu o reformu tanky vojsk Varšavské smlouvy. Zakrátko byla zakázána, stačila ale spolu s dalšími Krylovými písněmi zlidovět.

Karel Kryl sám emigroval v roce 1969, hrál pro krajany v zahraničí a podílel se na práci české redakce rádia Svobodná Evropa. Jeho písně se k nám odstávaly jednak prostřednictvím pašovaných audiokazet, které si pak doma posluchači podomácku kopírovali, dále pak prostřednictvím vysílání Svobodné Evropy. Příjem zahraničních stanic byl ale ztěžován „prostředky radioelektronického boje“ čili rušičkami - sítí vysílačů, které sledovaly frekvence „nepřátelských“ stanic a pokoušely se je přehlušit vlastním signálem. Ukázkou takového vysílání představuje

část záznamu písně *Rakovina*.

Jedním z problémů československé emigrace bylo také udržování sounáležitosti s lidmi, kteří zůstali doma. Zahraniční vysílání bylo sice hojně posloucháno, životní styl obou částí národa se od sebe ale nevyhnutelně vzdaloval a komunistická propaganda také zapouštěla kořeny. Mnozí emigranti se proto po návratu v roce 1989 cítili v Československu už jen napůl doma a bylo jim vyčítáno, že „utekli za lepším, zatímco my jsme tady trpěli“. Silná u nich byla také deziluze z nedostatečného vypořádání se s komunistickým režimem. To, že byly písně Karla Kryla považovány i mladými lidmi za něco, co vypovídá o životě v komunistickém Československu, jako například *Zkouška dospělosti* pojednávající o ztrátě ideálů čerstvých maturantů, svědčí o jeho talentu i míře empatie a kontaktu s domácím prostředím, kterou si byl schopen zachovat. Vznikla původně ze čtyřverší na maturitní stuhu, o které ho dopisem požádali studenti jedné slovenské školy. O jeho deziluzi po návratu naopak hovořila zejména píseň *Demokracie*, která v našem výběru zařazena není, ale kterou je možné zmínit alespoň textovou ukázkou:

*Demokracie rozkvétá byť s kosmetickou vadou
Ti, kteří kradli po léta dnes dvojnásobně kradou
Ti, kdo nás léta týrali nás vyhazují z práce
A z těch kdo pravdu zpívali dnes nadělali zrádce*

Další vybraná ukázka je z jednoho z menších koncertů, v jehož průběhu Karel Kryl osobitým přednesem paroduje komunistické budovatel-ské písně z 50. let. Tyto propagandistické texty měly v poválečném Československu poněkud ambivalentní postavení - a jednu stranu představovaly symbol nepopulárního režimu a ukázkou umělecké nedostatečnosti svých autorů, na druhou stranu byly kvůli častému opakování všeobecně známy a jejich parodování mohlo sloužit jako zdroj humoru a katarze.

Poslední ukázka, *Ultimo březem*, je vybrána z Krylovy básnické tvorby, v tomto případě určené pro autorský pořad v Rádiu Svobodná Evropa. Verši *poprvé za čtyřicet roků/ lid hledá slova o pokroku / v sovětské knize* odkazuje na probíhající perestrojku (přestavbu) a glasnost (otevřenost), soubor ekonomických a demokratizačních opatření z 80. let, která se pod vedením Michaila Gorbačova pokoušel přijmout Sovětský svaz ve chvíli, kdy bylo zřejmé, že čím dál tím víc zaostává za Západem. Domácí, silně konzervativní československý komunistický režim, byl touto iniciativou poněkud zaskočen, a ačkoli musel reformy začít také přijímat, činil tak se zpožděním. Perestrojka usnadnila demokratizační proces ve východní Evropě, nakonec se však ukázala nedostatečnou a cesta k reformě vedla přes definitivní zhroucení sovětského režimu a východního bloku. Verš *mravností Pavky Morozova* je zase odkazem na sovětského školáka, ze kterého propaganda v 50. letech udělala vzor a mučedníka. Pionýr Pavel Morozov měl udat svého otce jako kulaka a osobu nepřátelskou stalinskému zřízení a být za to zavražděn svým dědem. Prokomunisty byl symbolem bdělosti a loajality, pro nekomunisty fanatismu a zvrácené morálky. Ve skutečnosti však zřejmě otce neudal a šlo spíše o běžnou kriminální vraždu, která byla následně propagandisticky zneužita. V následující části básně Kryl kritizuje domácí autory píšící literaturu nekonfliktní nebo poplatnou režimu.

14)

Název: Rakety

Interpret: NOHAVICA, Jaromír

Autor: NOHAVICA, Jaromír

Album: nahrávka koncertu 9. 12. 1983

Období: Normalizace

Jedním ze zásadních rysů společenské atmosféry 2. poloviny 20. století byl život ve stínu hrozby jaderné války. Sílu jaderných zbraní demonstrovalo roku 1945 americké bombardování Hirošimy a Nagasaki, které zakončilo Druhou světovou válku. V roce 1949 vyzkoušel první vlastní atomovou pumu Sovětský svaz a postupně se během následujících desetiletí přidávaly i další státy - Velká Británie, Francie, Čína, Indie, Izrael, Jižní Afrika a Pákistán. Technologie se dramaticky vyvíjela zejména v 50. letech, letecké pumy byly postupně doplněny strategickými mezikontinentálními balistickými střelami schopnými zasáhnout kterékoli místo na zemském povrchu a taktickými raketami kratšího doletu. Oba mocenské bloky přijaly doktrínu vzájemně zaručeného zničení, podle které měla vždy na nepřátelský jaderný útok přijít devastující odpověď, takže by ve výsledku vojenský konflikt nevyhrál nikdo a lidská civilizace ve své stávající podobě by zanikla. Právě existence jaderných zbraní, které znemožňovaly vítězství v případné třetí světové válce, byla i důvodem, proč se USA a SSSR nikdy nedostaly do přímého konfliktu. Došlo ale k řadě incidentů, kdy diplomatická krize nebo nesprávné vyhodnocení údajů mohly takovou událost přivodit - nejznámější a nejnebezpečnější byla Kubánská raketová krize z roku 1962, kdy se Sovětský svaz pokusil instalovat jaderné střely na Kubě nedaleko od amerických břehů. Od 70. let 20. století probíhala mezi oběma velmocemi diplomatická jednání (SALT - Strategic Arms Limitation Talks), jejichž cílem bylo omezit výdaje na jaderné zbrojení a zastavit rozšiřování jaderného arzenálu. Po konci Studené války byly počty jaderných zbraní sníženy a hrozba nukleárního konfliktu oslabila, většina států, které j vyvinuly, si ale dodnes zásoby jaderných hlavic uchovává jako odstrašující prostředek.

Pro obyčejné lidi měla existence jaderných arzenálů několik významných důsledků. Prvním z nich bylo samotné vědomí toho, že jejich život

i svět, který znají, mohou během několika minut, třeba v důsledku omylu nějakého vojenského důstojníka, skončit, aniž by tomu mohli zabránit. Na hrozbu jaderné války také připravovala cvičení Civilní obrany, která pravidelně absolvovali i školáci, a státy investovaly značné prostředky do budování protijaderných krytů a systémů včasného varování. Proti šíření jaderných zbraní protestovala mírová a ekologická hnutí, v sovětském bloku byla ale v masovém měřítku povolena pouze kritika jaderných zbraní amerických nebo tohoto fenoménu obecně. Píseň Jaromíra Nohavici *Rakety* pochází z roku 1983 a byla přímo inspirována oznámením o rozmístění sovětských operačně-taktických raket řady OTR-12 (SS-12) na území ČSSR. Sovětský svaz tímto způsobem reagoval na dřívější dislokaci amerických střel Pershing v Západní Evropě. Tato diplomatická roztržka skončila až v roce 1988 přijetím mezinárodní smlouvy o likvidaci raket středního a krátkého doletu. Její úvodní slova o lidech, kteří by spolu měli rozmlouvat, ale nemluví, odkazují právě na tuto mocenskou roztržku.

15)

Název: Mečiar s pánom Bohom remix

Interpret: MEČIAR, Vladimír

Autor: MEČIAR, Vladimír; DJ MEČIAR

Album: remix politického projevu, anonymně šířeno prostřednictvím internetu

Období: od 1989

Remixovaný projev odstupujícího slovenského politika Vladimíra Mečiar je poměrně charakteristický pro 90. léta 20. století a vývoj politiky i kultury obou následnických zemí zaniklého Československa. Mečiarovo HZDS, Hnutí za demokratické Slovensko, bylo od roku 1991 jednou z nejvýznamnějších slovenských politických stran a usilovalo o samostatnost Slovenska, které se podařilo dosáhnout na přelomu let 1992 a 1993. Mečiar působil až do roku 1998 (s malou přestávkou) jako předseda vlády tohoto státu, byl ale části veřejnosti silně kritizován pro své autoritářské tendence a propojování státní správy s organizovaným zločinem. Jeho prohra ve volbách roku 1998, podobně jako současný kolaps české pravicové koalice vedené ODS, byla jedním z projevů vyčerpání původní energie dodané politické scéně bývalého Československa Sametovou revolucí. Součástí tohoto procesu bylo zejména rozčarování z toho, že vlády, které původně měly masivní podporu veřejnosti, tolerují korupci a profitují z ní.

To, že byl Mečiarův sebelibetivní televizní projev prakticky okamžitě zremixován anonymním technikem bratislavského Fun Radia a během několika dnů vešel v obecnou známost, dokládá, jak se v závěru 20. století proměnila masová média i svoboda projevu. Zatímco obdobně komický projev generálního tajemníka ÚV KSČ Milouše Jakeše z roku 1989 se ještě šířil pokoutně na audiokazetách, o devět let mladší Mečiarův zpěv už byl volně dostupný na internetu. Ten byl v Československu oficiálně zaváděn od roku 1992, nejprve v prostředí vědeckých institucí, většího rozšíření pak dosáhl v letech 1995-1996, kdy po pádu monopolu firmy Eurotel na scénu vstoupili četní další komerční poskytovatelé. V roce 1998 jej ale stále ještě používalo pod 10 procent obyvatel ČR, boom mobilních telekomunikací a vysokorychlostního připojení je až záležitostí počátku 21. století. Remix Mečiarova projevu každopádně předznamenává nástup současné internetové popkultury.

16-17, 30)

Název: Chaloupky pod horami

Interpret: KOVÁŘ, Oldřich a VACEK, Karel

Autor: VOBORSKÝ, František

Album: Czech/Slovak retro music (Musical Ark, 2012)

Období: 2. světová válka

Název: Im Schönen Bohmerwald

Interpret: LENI UND LUDWIG

Autor: HARTAUER, Andreas

Album: Im Schönen Böhmerwald (Compagnie Internationale des Disques, 1955)

Období: 2. světová válka, poválečná a 50. léta

Název: Na krásné Šumavě

Interpret: VESELKA

Autor: HARTAUER, Andreas; překladatel není znám

Album: Náš kapelník (Kubešovo hudební vydavatelství, 1994)

Období: 2. světová válka, poválečná a 50. léta

Píseň Františka Voborského *Chaloupky pod horami* je reakcí na vyhánění Čechů z pohraničního území zabraného Německou říší po Mnichovské dohodě. Za protektorátu byl novinář, skladatel a výtvarník Voborský za její autorství a další protinacistické kulturní aktivity

postihován a dotlačen k tvorbě prorežimních politických karikatur. Po 2. světové válce byl proto obviněn z kolaborace, ostrakizován a odsouzen k 25 letům vězení (prpuštěn byl ale už roku 1954), ačkoli se *Chaloupky pod horami* staly jednou z nejčastěji hraných písní symbolizující jednotu národa ve vítězství nad nacisty.

Píseň *Im Schönen Böhmerwald* (též *Tief drin im Böhmerwald*, česky *Na krásné Šumavě*) se dotýká podobného tématu, je ale starší a nový kontext jí dodal až historický vývoj. Na přelomu 19. a 20. století se zprvu stala neoficiální šumavskou hymnou, napsal v roce 1870 český Němec Andreas Hartauer. Její melodie je převzata z písně štýrského hudebního skladatele Jakuba Eduarda Schmölzera *Dort ist die Heimat mein* (Zde je má domovina), která byla oblíbená zejména mezi řemeslnickými tovaryši a vojáky. Autor českého překladu není s jistotou znám.

Po 2. světové válce a odsunu Němců se částečně pozměnilo i vyznění této písně, která opěvuje mládí v rodných šumavských lesích a jejich krásu. Německým vystěhovalcům nadále připomínala jejich původní domov, do kterého už se, na rozdíl od Andrease Hartauera, nemohli vrátit. V tomto výběru ji uvádíme v české i německé verzi jako ilustraci vzájemné provázanosti kultury obou skupin obyvatel českých zemí před 2. světovou válkou. Mnohonárodnostní společnost Rakousko-uherska a meziválečného Československa přivedly její vnitřní konflikty i tlak nastupujících totalitních ideologií ve 30. a 40. letech 20. století k tragickému konci reprezentovanému nacistickým útlakem na straně jedné a odsunem Němců doprovázeným volbou obdobně totalitního režimu na straně druhé. Navzdory tomu, že od konce 2. světové války uplynulo již přes 60 let, jsou tento poválečný násilný rozchod a vzájemně pocitované křivdy stále traumatem, které s sebou česká a v menší míře i německá společnost nesou. Vinu na tom částečně nese i snadná propagandistická využitelnost problému „Sudetských Němců“ během Studené války - svobodně se o něm mohlo začít debatovat až po roce 1989, kdy zároveň současně se sjednocováním Evropy docházelo ke snahám o diplomatické urovnání problému reprezentovaným zejména smířlivou Česko-německou deklarací o vzájemných vztazích z roku 1997.

18)

Název: Lidice

Interpret: Český filharmonický orchestr

Autor: MARTINŮ, Bohuslav

Album: Karel Ančerl Gold Edition 34 (Supraphon, 2004)

Období: 2. světová válka

Skladba jednoho z největších českých skladatelů, klasiků 20. století, který většinu svého života prožil v zahraničí, období 2. světové války pak v USA. Hudební připomenutí, bezprostřední reakce skladatele na vypálení Lidic, hudební památník nevinně popravených.

19)

Název: Hudba pro Prahu

Interpret: Český filharmonický orchestr

Autor: HUSA, Karel

Album: Velcí umělci Pražských jar II. (Supraphon, 1991)

Období: 60. léta

Rozsáhlá cyklická skladba (v plném rozsahu 60 min.) českého skladatele emigranta z počátku 50. let, žijícího a umělecky a pedagogicky působícího v USA. Byla napsána v roce 1968 z podnětu vstupu sovětských vojsk do Československa, využívá novodobých kompozičních postupů. Dočkala se více, jak 10 000 provedení po celém světě, teprve až po Listopadu 1989 byla provedena i v Praze.

20)

Název: Balada o očích topičových

Interpret: POLÍVKA, Vladimír

Autor: POLÍVKA, Vladimír

Album: archiv Českého muzea hudby (1924)

Období: 1. republika

Komorní dílo českého skladatele a klavíristy se sociální tematikou - zhudebnění básně Jiřího Wolкера, která pojednává o těžkém osudu nemajetných vrstev.

21)

Název: Kde končí svět

Interpret: EBEN, Petr

Autor: EBEN, Petr

Album: Kde končí svět (Ar(i)ston, 1969)

Období: 60. léta

Zachycené varhanní improvizace předního českého skladatele, klavíristy a varhaníka Petra Ebena, které provázely smuteční obřady při pohřbu Jana Palacha v lednu 1969 v Praze.

22)

Název: Brundibár

Interpret: FISYO a Bambini di Praga

Autor: KRÁSA, Hans

Album: Terezín - the Music 1941-44 (Romantic Robot, 1991)

Období: 2. světová válka

Dětská opera českého židovského skladatele napsaná v době okupace. Pohádkový příběh má symbolické podtexty vyjadřující boj dobra se zlem. Komorní orchestr má specifické obsazení, dramatické role jsou většinou dětské. Toto dílo bylo nastudováno i v terezínském ghettu, provozovaly je děti deportované při cestě na smrt, fašistickou propagandou bylo provozování Brundibára současně zneužito jako ukázka vlídného zacházení s židovskými vězni, v nové době bylo toto dílo znovu nastudováno a provozováno jako memento protizidovských nálad.

23)

Název: Svatý Václav

Interpret: Symfonický orchestr Pražského rozhlasu

Autor: FOERSTER, Josef Bohuslav

Album: Svatý Václav - Karel Ančerl (Společnost Beno Blachuta spolu se Společností J. B. Foerster, ve spolupráci s Českým rozhlasem, 2008, nahrávka z r. 1948)

Období: 1. republika

74 minut dlouhé cyklické dílo klasika české hudby bylo napsáno z podnětu výboru, který připravoval oslavy milénia mučednické smrti svatého knížete v roce 1929. V rámci oslav bylo dílo nastudováno a provedeno. Při dalším provedení, v roce 1948 byl pořízen jeho zvukový záznam, který byl teprve nedávno nalezen v rozhlasovém archivu a jako historická, dlouho nevysílaná nahrávka po technické rekonstrukci vydán na CD.

24)

Název: Vítězství bude naše

Interpret: Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého

Autor: NEJEDLÝ, Vít

Album: Vítězství bude naše - symfonický pochod (Supraphon, 1961)

Období: 2. světová válka

Kompozice českého hudebního skladatele Víta Nejedlého, syna známého českého muzikologa a politika Zdeňka Nejedlého (1878 - 1962). V Sovětském svazu vytvořil v roce 1943 při I. Československé samostatné brigádě po vzoru sovětských armád armádní umělecký soubor. Zemřel během závěrečných měsíců válečného tažení. Reprezentativní umělecký soubor naší poválečné armády nesl jeho jméno (AUS VN).

25)

Název: V nový život

Interpret: Český filharmonický orchestr

Autor: SUK, Josef

Album: nahráno v EMI Abbey Road (1938)

Období: 1. republika, poválečná a 50. léta, normalizace

Partitura skladby klasika české hudby počátku 20. století byla zaslána do mezinárodní skladatelské soutěže vypsané u příležitosti X. olympijských her v Los Angeles (1932). Tam byla i oceněna, často byla využívána při tělovýchovných slavnostech, zejména při spartakiádách.

26)

Název: Pětatřicátníci

Interpret: Patrola Šlapeto

Autor: HAŠLER, Karel

Album: Hašlerky (2010)

Období: 1. světová válka

Jedna z populárních skladeb písničkáře Karla Hašlera. Vznikla v období první světové války a pojednává o pětatřicátém plzeňském regimentu. Dnes je z písně znám především refrén, který se hrává na tanečních zábavách v rámci hudebních bloků k polce. Původní píseň navzdory veselému refrénu ovšem končí tragicky.

Písně Karla Hašlera v Čechách doslova zlidověly, mnohé z nich jsou dnes považovány za typické staropražské písně (např. Po starých zámecích schodech, Před vejtoňskou hospodou aj.), mnohým lidem jsou jeho písně známy, aniž by věděli, kdo je jejich autorem. Karel Hašler zahynul tragicky za druhé světové války v koncentračním táboře.

27)

Název: Bůh sud'

Interpret: VOSKOVEC, Jiří; WERICH, Jan

Autor: VOSKOVEC, Jiří; WERICH, Jan; JEŽEK, Jaroslav

Album: Osvobozené divadlo 3 (Supraphon, 1994)

Období: 1. republika

Píseň „Bůh sud“ pochází z repertoáru Osvobozeného divadla. Autory textu jsou Jiří Voskovec a Jan Werich, hudbu napsal Jaroslav Ježek. Píseň, která zazněla na divadelním jevišti poprvé roku 1933 ve hře Osel a stín, reaguje na nástup fašismu v Evropě. Text písně pojednává o tom, jak se k Diovi vypraví několik státníků se žádostí o radu ve své obtížné situaci. Na dochované nahrávce, kde píseň zpívají Voskovec s Werichem, žádá o radu italský vůdce Mussolini a rakouský kancléř Dolfuss. Existují však ještě další dvě sloky, kde se na Dia obrací s prosbou o radu Adolf Hitler a nakonec i zpěváci písně (duo V+W), kteří se ovšem před tím dotazují českých politiků, na co se mají nejvyššího boha zeptat.

Osvobozené divadlo představovalo v prvorepublikovém období jednu z našich nejvýznamnějších divadelních scén. Autoři divadelních her Osvobozeného divadla Voskovec a Werich se začali posléze zaměřovat především na politickou satiru. Hudbu pro divadlo psal Jaroslav Ježek, talentovaný jazzový skladatel. Přínos této tvůrčí trojice spočívá i v originálním způsobu, jak dokázali spojit jazzový hudební styl s textem v českém jazyce. Využívali při tom bohatě různých slovních hříček.

28)

Název: Ze dne na den

Interpret: VOSKOVEC, Jiří; WERICH, Jan

Autor: VOSKOVEC, Jiří; WERICH, Jan; JEŽEK, Jaroslav

Album: Osvobozené divadlo 4 (Supraphon, 1995)

Období: 1. republika

Píseň autorů Jiří Voskovce, Jana Wericha a Jaroslava Ježka reaguje na velkou hospodářskou krizi, která vypukla v roce 1929 a poznamenala neblaze třicátá léta. Píseň „Ze dne na den“ zazněla ve filmu Hej-rup! Režiséra Martina Friče z roku 1934. Na scénáři filmu se podíleli Martin Frič, Jiří Voskovec, Jan Werich a Václav Wasserman.

29)

Název: Škoda lásky

Interpret: Taneční orchestr Československého rozhlasu v Praze

Autor: VEJVODA, Jaromír

Album: Vysílá studio A - TV pořad (Československá televize, 1964)

Období: 2. světová válka

Světověznámá skladba Jaromíra Vejvody z roku 1927. Původně se hrála v instrumentálním provedení pod názvem Modřanská polka, teprve později vznikl text z pera Václava Zemana. Píseň se ve třicátých letech rozšířila téměř po celém světě, stala se populární v Německu, USA a dalších zemích. V Německu je známa pod názvem Rosamunde, v anglicky mluvících zemích nejčastěji jako Beer Barell Polka.

Píseň patří do žánru tzv. lidovek, tj. písní psaných v lidovém duchu. Tyto písně byly u nás velmi oblíbené v první polovině dvacátého století, často je hrávaly na zábavách dechové kapely. Nejčastěji šlo o skladby v rytmu polky nebo valčíku. Kromě Jaromíra Vejvody se proslavili v tomto žánru také Karel Vacek, František Kmoch, Václav Bláha a další. Řada skladeb tohoto druhu si získala oblibu i v zahraničí.

30) viz 17-18

31)

Název: Rež a rúbaj

Interpret: neznámý

Autor: neznámý

Album: neznámé

Období: 2. světová válka

Rež a rúbaj byla oblíbenou písní slovenských Hlinkových gard, paramilitární organizace fašistické Hlinkovy slovenské ľudové strany. Původně spontánně vzniklé gardy byly brzy zapojeny do bezpečnostního aparátu Slovenského štátu a plnily jak vojenské, tak i některé policejní funkce. Nacionalisticky laděný militantní text může dnes působit vyčpěle, přesto ale vstoupil i do repertoáru některých neonacistických kapel.

32)

Název: Směr Praha

Interpret: Alexandrovův pěvecký a taneční soubor Rudého praporu Sovětské armády

Autor: TOMAN, Ervín; MAREŠ, Jan

Album: Alexandrovci (Supraphon, 2003)

Období: 2. světová válka

Píseň byla napsána v období druhé světové války pro československou vojenskou jednotku v Sovětském svazu. Hudbu napsal Ervín Toman, slova Jan Mareš. Píseň patřila později také k základnímu repertoáru tzv. budovatelských písní, tedy písní oslavujících poválečný komunistický režim, které zaznívaly často při oficiálních oslavách. Její text byl přeložen také do ruštiny a byl nahrán světoznámým hudebním tělesem Alexandrovci.

33)

Název: Se zpěvem a smíchem

Interpret: FISYO

Autor: STANISLAV, Josef; RAMBOUSKOVÁ, Olga

Album: Soudruzi, to není fakt, to se opravdu stalo (Supraphon, 2004)

Období: poválečná a 50. léta

Budovatelská píseň „Se zpěvem a smíchem“ je dílem skladatele Josefa Stanislava a na první pohled představuje ukázkou typické povinně optimistické „budovatelské“ hudby 50. let. Doprovází ji ale jedna bizarní okolnost - autor ji ve skutečnosti nesložil, pouze vydával za svou melodii převzatou se sborníku písní letců Wehrmachtu.

34)

Název: Vyvěste fangle

Interpret: SUCHÝ, Jiří; ŠLITR, Jiří

Autor: SUCHÝ, Jiří; ŠLITR, Jiří

Album: Z pásma Jonáš a tingltangl (Supraphon, 1963)

Období: 60. léta

Píseň „Vyvěste fangle“ pochází z dílny textaře Jiřího Suchého a hudebního skladatele Jiřího Šlitra. Jejich písničky zejména v šedesátých letech získaly v Československu širokou popularitu. Většina z nich zazněla poprvé na divadelním jevišti divadla Semafor, což platí i pro píseň „Vyvěste fangle“, která je jakousi znělkou divadelní hry Jonáš a tingltangl. Ta se stala nejúspěšnější hrou Semaforu v éře autorské dvojice Suchý a Šlitr.

Divadlo Semafor je někdy srovnáváno s prvorepublikovým Osvobozeným divadlem, pro velkou popularitu a pro roli, kterou hráli v tomto divadle autorské písničky. Jsou zde však i rozdíly. Semafor se s výjimkou roku 1968 nevěnoval a ani nemohl věnovat politické satíře. Hudba

Semaforu pak byla sice rovněž zčásti inspirována jazzem, mnohem více však inklinovala k tradici kabaretu. Spolupráci Suchého a Šlitra ukončila předčasně tragická smrt Jiřího Šlitra v roce 1969.

35)

Název: Dobře míněná rada (Běž domů, Ivane)

Interpret: VOMÁČKA, Jaromír; KUNST, Sláva

Autor: VOMÁČKA, Jaromír

Album: Soudruzi, to snad ani není pravda! (Supraphon, 2006)

Období: 60. léta

Píseň „Dobře míněná rada“, která je známa spíše pod názvem „Běž domů, Ivane“, je jednou z neznámějších písní reagujících na sovětskou okupaci Československa v roce 1968. Autorem hudby a textu je Jaromír Vomáčka, který píseň také nazpíval. Píseň nahrál Sláva Kunst se svým orchestrem.

36)

Název: Ostravská častuška

Interpret: PROCHÁZKOVÁ, Alena ; SÝKORA, Svatopluk ; Soubor Julia Fučíka

Autor: SOJKA, Erich; RŮŽIČKA, Ivan

Album: (Soudruzi, to snad ani není pravda! (nahráno v roce 1952, Supraphon 2006)

Období: poválečná a 50. léta

Ostravská častuška je ukázkou humorně pojaté angažované písně, která obsahuje satirické prvky a využíváním ostravského hornického dialektu dotváří obraz rázovitého, ale v zásadě prokomunistického kraje. Jde o satiru tolerovanou, nepříliš ostrou a prosazující oficiální obraz Ostravska - cílem kritiky jsou zde především lenoši, kteří se nepodílejí na budování průmyslu. Z dnešního pohledu může text působit až jako parodický a vysloužil si díky tomu později i přezpívání od Jaromíra Nohavici, nebyl to ale původní záměr jeho tvůrců.

Jednotlivé sloky poskytují dobrý příklad dobového jazyka a ustálených frází typických pro 50. léta:

že prej u nas cely revir pětiletku zaspal - Pětiletky byly dlouhodobé, zákonem stanovené pětileté plány rozvoje průmyslu a ekonomiky. Plnění plánu ale naráželo na obtíže dané jak interními problémy Československa, tak i odlišným než předpokládaným vývojem světové politické a ekonomické situace.

Svazaci na sachtach enem podřimovali (. . .) komsomolci rubum na Donbase - Svazák je označení člena Československého svazu mládeže, který byl součástí Národní fronty a spojil v sobě v roce 1949 ty organizace pro práci s mládeží, které nebyly přímo zrušeny. V roce 1968 se ČSM v podstatě rozpadl na dílčí organizace a oslabil i díky obnovení hnutí, jako byl skauting, obnoven byl ale za normalizace pod zkratkou SSM (Socialistický svaz mládeže). Do současnosti přežilo slovo „svazák“ jako pejorativní slangové označení horlivého, přehnaně politicky angažovaného mladšího člověka nebo bývalého výše postaveného člena SSM, který po roce 1989 využil svou pozici v rušeném svazu k vlastnímu obohacení. Komsomol je zkratka sovětské varianty ČSM, Komunistického svazu mládeže. Donbas je významný kamenouhelný revír v Sovětském svazu, dnes na Ukrajině

v ROHu u nas malo se starali - ROH (Revoluční odborové hnutí) bylo jedinou, komunistické straně zcela poplatnou odborovou organizací v Československu. Členství v ROH bylo pro většinu zaměstnanců v podstatě povinné. ROH zajišťovalo především rekreaci, organizaci společenských akcí a správu nemocenského pojištění.

bulači - v ostravském dialektu označení lidí, kteří odbývají práci a nechodí do zaměstnání

37-39)

Název: Montiho čardáš

Interpret: KUBERNÁT, Richard; Orchestr Karla Vlacha

Autor: MONTI, Vittorio; DUCHÁČ, Miloslav; HÁLA, Vlastimil

Album: Montiho čardáš a další evergreeny (nahráno 1954, Supraphon 2009)

Název: Jozue

Interpret: Orchestr Karla Vlacha

Autor: Americký lidový spirituál, úprava: DUCHÁČ, Miloslav; HÁLA, Vlastimil

Album: Jozue (Supraphon, 1952)

Název: Světlušky

Interpret: Sestry Allanovy a orchestr Karla Vlacha

Autor: LINCKE, Paul (melodie Glühwurmchen Idylle z operety Lysistrata); BOROVEC, Zdeněk (český text)

Album: nahráno v roce 1954

Období: poválečná a 50. léta

Tři ukázky z produkce orchestru Karla Vlacha představují příklady populární taneční hudby přelomu 40. a 50. let 20. století. Ve všech uvedených případech jde o nekonfliktní hudbu, která vychází z prvorepublikových tradic a rozvíjí swingové a jazzové motivy. Za 2. světové války byl tento žánr amerického původu považován nacisty za méně hodnotný, v Protektorátu byla ale o to oblíbenější. V 50. letech se pro svou širokou popularitu udržel i navzdory komunistickému režimu, postupně se ale s nástupem rocku a beatu stával hudbou starší generace. Karel Vlach, jehož orchestr všechny uvedené skladby interpretuje, patřil od 30. do 80. let k nejvýznamnějším československým swingovým hudebníkům a dirigentům a tvář československé populární hudby.

Montiho čardáš je modernizovanou aranží skladby italského autora Vittoria Montiho z roku 1904.

Píseň Jozue představuje instrumentální adaptaci amerického spirituálu, známou též z pozdějšího podání skupiny Spirituál kvintet. Pro komunistické schvalovače představovalo zařazení spirituálů do hudební produkce různých orchestrů a skupin ideový problém - na jednu stranu šlo o hudbu křesťanskou, navíc amerického původu, na druhou stranu se hudebníci mohli úspěšně bránit tím, že jde o písně utlačovaných amerických černochů. Některé hrany mohlo otupit i uvedení instrumentální verze či volnější přebásnění textů.

Sestry Allanovy, které nazpívaly poslední ukázku - Světlušky - byly vokálním triem (později kvartetem) činným zejména ve 40. letech 20. století. Zpěvačky ale nebyly skutečnými sestrami - název skupiny se inspiroval americkými kapelami, jako byly Andrews Sisters či Boswell Sisters.

40)

Název: To je strana

Interpret: Český pěvecký sbor/Symfonický orchestr hl.m. Prahy (FOK)

Autor: REINER, Karel; SOJKA, Erich

Album: The best of KSČ (nahráno 1961, Supraphon, 2013)

Období: poválečná a 50. léta

Angažované umění mělo obvykle dvě podoby - buď šlo o propagandistické zpodobnění nepřátel, nebo zdůraznění vlastních kladů a prezentaci vlastní společnosti jako idealizovaného „ráje“. Píseň „To je strana“ opěvující Komunistickou stranu patří do druhé skupiny a je příkladem socialistického realismu v hudbě. Tento žánr preferoval „realistický“ výtvarný projev jako protiklad umění abstraktního, zpodobňované scény ale vždy musely mít i propagandistický nebo obecně politický rozměr. Od 30. let šlo v Sovětském svazu o preferovaný způsob tvorby, v 50. a na počátku 60. let byl žánr importován i do Československa. Komunistická symbolika měla svůj kvazináboženský symbolický rozměr - socialistická společnost, respektive výsledná společnost komunistická, byla prezentována jako jakési zakončení vývoje lidstva, kdy bude vymýcen nedostatek a kdy všichni budou pracovat pro blaho ostatních. Zdůrazňována byla role obyčejného člověka jako nositele revolučních ideálů, propaganda líčila manuálně pracující „lid“ reprezentovaný postavami dělníků, horníků a zemědělců jako pokrokovou sílu, která má vlastní inherentní morální kvalitu. V československém prostředí se tak v propagandě úspěšně spojovaly jak motivy komunistické, tak i část myšlenkového odkazu národního obrození. „Strana“ z uvedené písně je skupinou čistých, ušlechtilých, svou prostotou výjimečných lidí usilujících o společné dobro a přinašejících změnu světa. Na první pohled možná trochu paradoxně se tím blíží k obrazu, který o sobě měla například středověká chiliastická hnutí.

41)

Název: Dvacet

Interpret: Plastic People of the Universe

Autor: BONDY, Egon

Album: Egon Bondy's happy hearts club banned (1976)

Období: normalizace

Plastic People of the Universe jsou při zpětném pohledu od 70. let asi nejvýznamnější undergroundovou kapelou. Počátek skupiny se datuje do roku 1968 a je spjat s tvorbou Milana „Mejly“ Hlavsy a Ivana „Magora“ Jirouse; členy původní sestavy byli také Michal Jernek, Jiří Števích a Josef Brabec. Obsazení se ale v průběhu let měnilo, „Plastici“ v 70. letech mimo jiné také spolupracovali s Milanem Knížákem a Egonem Bondym. Hudební projev skupiny zpočátku navazoval na americkou rockovou skupinu Velvet Underground či Franka Zappu, zároveň ale do svých vystoupení nasazovala prvky provokativní, divoké show. Neučesaný, na americké vzory navazující a nekompromisní styl skupiny ale s postupem normalizace čím dál tím víc vadil komunistickým cenzorům a schvalovačům, poslední povolené veřejné vystoupení se

odehrálo v roce 1973.

Plastic People of the Universe hráli ale dál, byť jen na soukromých akcích a pro pozvané lidi. Inspirovali vznik dalších alternativních skupin, zároveň se ale čím dál tím víc dostávali do pozornosti StB a jejich koncerty byly narušovány policejními zátahy a šikanou hudebníků a účastníků. K masivnímu zatýkání členů kapely došlo po neoficiálním Druhém festivalu druhé kultury v Bojanovicích v roce 1976, někteří její členové byli odsouzeni k nepodmíněným trestům, přičemž byl hojně využíván svévolně aplikovatelný paragraf 202 trestního zákoníku (výtržnictví).

Akce proti Plastic People of the Universe byla režimem odůvodňována jako zákrok proti psychicky narušeným, nepřízpůsobivým chuligánům, zároveň ale přispěla k publicitě kapely a podnítila vznik nejvýznamnějšího československého opozičního hnutí - Charty 77. Skupina dále hrála jen neveřejně, i tak se ale vystavovala policejním postihům, které sahaly od šikany přes vyvlastňování a ničení majetku až k věznění. Skupina ale existovala nadále, hudebně se vyvíjela a spolupracovala i s dalšími tvůrci české undergroundové kultury včetně Václava Havla.

Na rozdíl od řady jiných podobných skupin přežili „Plastici“ i rok 1989 a hrají dodnes, i když jejich činnost poznamenala smrt Mejly Hlavsy v roce 2001. Jejich příběh je dokladem schopnosti stát si za svým i přes opovržení „oficiální“ kultury schopné uchýlit se k násilí i příkladem toho, jak v podstatě kontraproduktivně vedlo potlačování nezávislé kultury k formování politických opozičních hnutí.

Píseň „Dvacet“ pochází ze souboru nahrávek vydaných pod jménem „Egon Bondy's Happy Hearts Club Banned“ (Zakázaný klub šťastných srdcí Egona Bondyho, odkaz na policejní zákrok a album Beatles *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band*) a jde o zhudebněnou Bondyho báseň, která s jistým nihilismem až punkového ražení odráží dobovou atmosféru. Album pořízené na hradě Houska, kde byl v té době kastelánem kněz a undergroundový hudebník Svatopluk Karásek, mohlo být zpočátku šířeno jen pirátsky na audiokazetách.

42)

Název: Vánoční projev Antonína Zápotockého z roku 1952

Interpret: ZÁPOTOCKÝ, Antonín

Autor: ZÁPOTOCKÝ, Antonín

Období: 50. léta

Legendární vánoční projev předsedy vlády a pozdějšího prezidenta Antonína Zápotockého měl oslovit zejména děti. Zápotockého snaha o nahrazení postavy Ježíška ruským Dědou Mrázem odráží hned několik dobových fenoménů, jakými byly nekritický import sovětské ideologie a kultury, usilování o potlačení náboženství a prezentace nového komunistického režimu jako ideálního, blahobytného zřízení.

43)

Název: Novoroční projev prezidenta ČSSR Václava Havla 1. ledna 1990

Interpret: HAVEL, Václav

Autor: HAVEL, Václav

Období: 1989 a dále

Novoroční projev čerstvě zvoleného československého prezidenta Václava Havla byl jedním z významných momentů společenské katarze doprovázející Sametovou revoluci. Ukázka zároveň dobře dokumentuje problémy komunistického Československa i hlavní cíle, o které porevoluční vývoj usiloval.

44)

Název: záznam vysílání Čs. rozhlasu ze srpna 1968

Interpret: Československý rozhlas

Autor: Československý rozhlas

Období: 1968

Ukázka z vysílání Čs. rozhlasu k 21. srpnu 1968 je přímou reakcí na invazi vojsk Varšavské smlouvy. Citováno je prohlášení předsednictva ÚV KSČ, které shrnuje celou situaci.

45)

Název: záznam z manifestace českého lidu v Moravské Ostravě po atentátu na R. Heydricha

Interpret: neznámý horník

Autor: Rozhlas Čechy - Morava

Období: 2. světová válka

Krátká ukázka projevu na jedné z pronacistických manifestací, které měly vyjádřit nesouhlas českého lidu s atentátem na Reinharda Heydricha. Řečník mohl být přesvědčeným kolaborantem, kolik z účastníků manifestace s ním ale souhlasilo, je otázkou - projevení opačného názoru nebo jen odpor k účasti na akcích tohoto typu mohly snadno vést na popraviště.

46)

Název: ukázka z počátků vysílání Radiožurnálu

Interpret: Emilie Tučková

Autor: Radiojournal

Období: 1. republika

Pravidelné vysílání Československého rozhlasu - Radiožurnálu v českém jazyce začalo 18. května 1923. Prvním rozhlasovým studiem byl provizorní stan v Praze - Kbelích, novou technologii ale čekal v následujících letech prudký rozvoj - v roce 1937 byl u nás registrován už miliontý majitel rozhlasového přijímače. Rozhlas se stal prvním moderním masovým elektronickým médiem, které přinášelo nejen aktuální zpravodajství a kulturní pořady, ale které se během 20. století stalo i jedním ze zásadních kanálů šíření propagandy. Snadná dostupnost pronacistického německého vysílání byla například jedním z faktorů, které před 2. světovou válkou napomohly radikalizaci československých Němců. Za války byly zase po rozhlasových vlnách šířeny kódované instrukce pro domácí odboj a i souboj ideologií během studené války se z velké části odehrával na rozhlasových vlnách.